

because of component of «resistance». This report presents average indicator values of emotional burnout of employees with different work experience that were obtained by the method of V. Boyko. It was found that young workers with the experience of work from 0 to 3 years are subject to the greatest risk of emotional burnout. As a result of factor analysis three types of employees of the National Police: anxious and exhausted, morally disoriented and emotionally selective types were revealed.

Key words: *burnout syndrome, professional burnout, emotional exhaustion, resistance, tension, employees of the National Police.*

Стаття надійшла 20 грудня 2016 р.

УДК 159.922.2:316.654:34.08

Н. М. Василець

ДИНАМІКА ДОВІРИ ГРОМАДЯН В УМОВАХ РІЗНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ

Наведено результати емпіричного дослідження динаміки довіри громадян в умовах зміни політичної ситуації. Визначено позитивну динаміку в оцінках громадянами діяльності створеної в містах України Національної поліції. З'ясовано динаміку змістових характеристик когнітивного, афективного та конативного компонентів довіри громадян в умовах різної політичної ситуації: до подій на Майдані (початок 2013 р.), під час (грудень 2013 – лютий 2014 рр.) і після подій на Майдані (січень–лютий 2015 р.).

Ключові слова: *довіра, динаміка довіри, рівні довіри, сфери соціальної дійсності, критерії довіри/недовіри.*

Постановка проблеми. У полі дослідження соціально-психологічних чинників довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ нами було досліджено динаміку довіри громадян в умовах різної політичної ситуації. Це питання було виокремлено через потребу перевірити, як змінюються відносини довіри в основних гравців політичного простору, в якому відбувались швидкі зміни внаслідок подій на Майдані. З цією метою ми провели чотири зрізи емпіричного дослідження: до подій на Майдані (початок 2013 р.), під час (грудень 2013 – лютий 2014 рр.) і після подій на Майдані (січень–лютий 2015 р.), а також у період упровадження реформ Міністерства внутрішніх справ (листопад 2015 р.).

Дослідження динаміки здійснювалось за допомогою анкетних питань авторської методики «Довіра до ОВС» («Якою мірою характерні працівникам ОВС такі якості?»; «Як, на Ваш погляд, працівники

ОВС справляються зі своїми головними завданнями?»; «Чи довіряєте Ви працівникам місцевих органів внутрішніх справ?»)) та методики Ш. Шварца «Портрет цінностей».

Стан дослідження. Проблема взаємодії органів внутрішніх справ із громадськістю в Україні набула особливої актуальності в останні роки. Сучасна концепція розвитку правоохоронних органів передбачає формування партнерських, довірливих відносин між поліцією та громадянами, налагодження комунікації між ними. Від того, наскільки громадяни будуть довіряти працівникам органів внутрішніх справ, буде залежати успішне функціонування самого інституту поліції в межах правового захисту громадян, а також рівень взаємодії громадян з органами правопорядку.

Наукове осмислення проблеми довіри до влади розкривається в працях П. Бурд'є, М. Вебера, Е. Гідденса, Е. Дюркгейма, Т. Заславської, А. Здравомислова, Т. Парсонса, Ф. Фукуями, Дж. Хоманса, П. Штомпки та інших зарубіжних соціальних психологів. Серед науковців ближнього зарубіжжя, що досліджували різні аспекти довіри до влади, можна виокремити Н. Астаніну, Ю. Копильова, А. Купрейченко, Е. Афоніна, В. Сафонова, Т. Скрипкіну, В. Зінченко, В. Ігнатова, А. Ковальова, О. Крутого, А. Журавльова, С. Табхарову, С. Макеева, та інших. Серед вітчизняних науковців – Є. Головаху, А. Колодія, В. Степаненко, Ю. Ірхіна, Т. Гаврилюка, В. Кравченко, С. Ворожбита, Н. Єрмакову, Н. Степанову, М. Ткач, І. Мартинюка, С. Наумову, В. Нечипоренко, Н. Паніну, Ю. Пахомова, А. Ручку та інших.

Питання довіри безпосередньо до міліції розглянуто у працях О. Бандурки, А. Міщенко, С. Погрелий, А. Бови, В. Болотової, В. Соболева, Г. Попова, О. Злобіної, В. Московця, Ю. Свеженцевої, Ю. Тарана та ін.

Проте реформи органів внутрішніх справ, які здійснюються в нашій країні, вимагають переосмислення багатьох наукових положень проблеми взаємодії громадян з органами влади. Це насамперед стосується питань чинників довіри громадян до органів влади та її динаміки, зокрема й до органів внутрішніх справ.

Мета статті – проаналізувати особливості динаміки довіри громадян в умовах різної політичної ситуації.

Виклад основних положень. З метою виявлення чинників, що детермінують ставлення довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ, ми здійснили емпіричне дослідження змістових характеристик компонентів відносин довіри та їх співвідношення. В основу дослідження було покладено побудовану трикомпонентну модель чинників відносин довіри, а саме – когнітивного, афективного і кона-

тивного компонентів, які визначають такі імперативи міжособистісних відносин, як знання/уявлення, емоційні оцінки та спрямованість.

Для з'ясування динаміки змістових характеристик когнітивного компонента відносин довіри громадянам було запропоновано оцінити особистісні якості працівників органів внутрішніх справ у низхідному порядку: 1 – характерно повною мірою, 2 – характерно деякою мірою, 3 – не характерно, 4 – важко відповісти. Отже, що нижчим є середнє арифметичне, то більше вираженою є ця характеристика.

У результаті проведеного якісного аналізу виділених громадянами професійних та особистісних характеристик працівників органів внутрішніх справ у групі досліджуваних громадян (N = 523) до подій (n = 213), під час (n = 70) і після подій на Майдані (n = 71) та громадян, опитаних після початку впровадження реформи МВС* (n = 80), були отримані середні значення, подані у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка показників уявлень громадян про особистісні якості працівників органів внутрішніх справ

Особистісні якості	1. «Якою мірою характерні працівникам ОВС такі якості?»			
	Середні значення			
	до подій на Майдані (x1)	під час подій на Майдані (x2)	після подій на Майдані (x3)	під час впровадж. реформи МВС (x5)
1	2	3	4	5
1. Використання службового становища для особистого збагачення	1,74	1,85	1,72	2,90
2. Хабарництво, користолюбство	1,84	1,97	1,57	3,10
3. Вседозволеність	1,99	1,87	1,68	3,01
4. Грубість, нахабність	2,14	1,86	1,93	3,07
5. Окозамилування, небажання виконувати свої обов'язки	2,34	2,11	1,89	2,83
6. Професіоналізм	2,43	2,47	2,48	2,15

* 8 листопада 2015 року набув чинності закон, підписаний президентом П. Порошенком «Про Національну поліцію України» № 580-VIII від 02.07.2015. – ст. 11 (Взаємодія з населенням на засадах партнерства) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page>.

<i>Продовження таблиці 1</i>				
1	2	3	4	5
7. Працьовитість	2,46	2,56	2,49	1,78
8. Неправда, обман	2,38	2,23	1,96	3,06
9. Цинізм	2,46	2,24	2,21	2,91
10. Сміливість	2,47	2,52	2,64	1,66
11. Недисциплінованість, неорганізованість	2,55	2,25	2,19	3,00
12. Освіченість, культура	2,28	2,47	2,40	1,55
13. Оперативність	2,30	2,44	2,25	1,37
14. Організованість	2,40	2,44	2,2	1,48
15. Чесність, порядність	2,68	2,71	2,64	1,56
16. Пияцтво	2,56	2,41	2,8	3,06
17. Справедливість	2,52	2,74	2,61	1,70
18. Чуйність, людяність	2,62	2,72	2,70	1,66
19. Садизм, застосування незаконного насильства	2,70	2,38	2,64	2,88
20. Бажання допомогти «простим людям»	2,83	2,81	3,02	1,66

Аналізуючи характеристики особистісних рис працівників органів внутрішніх справ до, під час та після подій на Майдані, простежується певний зсув на користь людських якостей, а саме: чуйність, людяність, справедливість, освіченість, сміливість, працьовитість – ці риси позитивно позиціонували місцеві правоохоронні органи під час подій на Майдані у Львівському регіоні. Можна констатувати, що в групі досліджуваних громадян після подій на Майдані середні показники професійно значущих характеристик, які мають негативний зміст, дещо змінилися: використання службового становища для особистого збагачення ($x_1 = 1,74$, $x_2 = 1,85$, $x_3 = 1,72$, $x_5 = 2,90$); хабарництва, користолюбство ($x_1 = 1,84$, $x_2 = 1,97$, $x_3 = 1,57$, $x_5 = 3,10$); всюдозволеність ($x_1 = 1,99$, $x_2 = 1,87$, $x_3 = 1,68$, $x_5 = 3,01$). Професіоналізм ($x_1 = 2,43$, $x_2 = 2,47$, $x_3 = 2,48$, $x_5 = 2,15$) працівників органів внутрішніх справ громадяни оцінюють доволі обережно, недовіра громадян до працівників органів внутрішніх справ поступово починає трансформуватись у «неохочу», але довіру.

Підвищення середніх показників щодо таких характеристик, як використання службового становища для особистого збагачення

($x_1 = 1,74$, $x_2 = 1,85$, $x_3 = 1,72$, $x_5 = 2,90$), хабарництво, користолюбство ($x_1 = 1,84$, $x_2 = 1,97$, $x_3 = 1,57$, $x_5 = 3,10$) – це відображення негативного досвіду громадян та «авторитету» міліції, який формувався протягом років. Наразі громадяни задоволені тим, як відбувається реформування Національної поліції – в контексті побутової взаємодії, зокрема це помітно з оцінки працьовитості працівників ОВС ($x_1 = 2,46$, $x_2 = 2,56$, $x_3 = 2,49$, $x_5 = 1,78$), сміливості ($x_1 = 2,47$, $x_2 = 2,52$, $x_3 = 2,64$, $x_5 = 1,66$), освіченості, культури ($x_1 = 2,28$, $x_2 = 2,47$, $x_3 = 2,40$, $x_5 = 1,55$), оперативності ($x_1 = 2,30$, $x_2 = 2,44$, $x_3 = 2,25$, $x_5 = 1,37$), організованості ($x_1 = 2,40$, $x_2 = 2,44$, $x_3 = 2,19$, $x_5 = 1,48$), чесності та порядності ($x_1 = 2,68$, $x_2 = 2,71$, $x_3 = 2,64$, $x_5 = 1,56$) тощо.

Підвищення середніх показників (у громадян під час подій на Майдані): всездозволеності, нахабності, небажання виконувати свої обов'язки, обману, цинізму, неорганізованості, пияцтва, застосування незаконного насильства – свідчить про те, що на момент проведення дослідження громадяни відчували себе незахищеними, а міліціонери (полісмени) – були змушені залежати та підпорядковуватися наказам керівної влади, психологічно ж протестуючи проти цих наказів та максимально дотримуючись службової етики, щоб хоч якось виправдати свої дії перед громадськістю. Адже найбільшу кількість заяв на звільнення правоохоронців було написано в період з січня по березень 2014 р. (згідно з аналітичною запискою МВС від 28 грудня 2014 р.).

Отже, на думку громадськості, працівники органів внутрішніх справ радше погано, ніж добре справлялися зі своїми професійними завданнями до початку впровадження реформ правоохоронної системи. Проте простежується позитивна динаміка в оцінках громадянами діяльності створеної в містах України нової поліції, адже близько 50% досліджуваних вважають, що працівники органів внутрішніх справ радше добре, ніж погано справляються зі своїми завданнями.

Наступним етапом нашого дослідження був аналіз оцінок громадян виконання працівниками ОВС своїх головних завдань за допомогою анкетного питання № 5 «Як, на Ваш погляд, працівники ОВС справляються зі своїми головними завданнями?». Аналіз відповідей на це запитання дає нам можливість з'ясувати уявлення та знання громадян про те, наскільки працьовитими та виконавчими є працівники ОВС в очах громадськості. Респондентам було надано можливість оцінити виконання працівниками ОВС своїх головних завдань за п'ятибальною шкалою (1 – «добре»; 2 – «радше добре, ніж погано»; 3 – «важко відповісти»; 4 – «радше погано, ніж добре»; 5 – «погано»).

Громадяни до подій на Майдані: 4,2% – вважали, що вони добре справляються зі своїми обов'язками; 14,1% – радше добре, ніж погано;

34% – вагались з відповіддю; 37% – радше погано, ніж добре; 10% – погано. *Громадяни під час подій на Майдані*: радше добре, ніж погано – 12,9%; важко відповісти – 34,3%; радше погано, ніж добре – 37,1%; погано – 14,3%. *Працівники ОВС, опитані під час подій на Майдані*, дали такі оцінки: добре – 10%, радше добре, ніж погано – 41,6%; важко відповісти – 37,1%; радше погано, ніж добре – 8%; погано – 3,4%. *Громадяни після подій на Майдані*: добре – 0%; радше добре, ніж погано – 12,7%; важко відповісти – 26,8%; радше погано, ніж добре – 43,7%; погано – 17%. *Громадяни, опитані під час проведення реформ МВС*: добре – 28,8%; радше добре, ніж погано – 47,5%; важко відповісти – 23,8%; радше погано, ніж добре – 0%; погано – 0%.

Отже, на думку громадськості, працівники органів внутрішніх справ радше погано, ніж добре справлялися зі своїми професійними завданнями до початку впровадження реформ системи. Проте простежується позитивна динаміка в оцінках громадян діяльності нинішньої поліції, адже близько 50% досліджуваних вважають, що працівники органів внутрішніх справ радше добре, ніж погано справляються зі своїми завданнями.

Створення в містах України нової поліції потребує поступового утвердження партнерських відносин між нею та населенням. Для того, щоб ці відносини були конструктивними, правоохоронним органам потрібно вміти викликати і надалі підтримувати довіру громадян. За останні роки в нашій державі міліція (поліція) не мала позитивних відгуків про свою роботу, тому новостворена поліція має над чим працювати.

Найефективнішою формою відносин, зокрема з працівниками поліції, є партнерство, коли люди та організації готові кооперувати свої дії для досягнення спільної мети. Саме тому позитивна репутація – це репутація, яка сприяє довірі та партнерству між поліцією і населенням для досягнення спільної мети – правопорядку, справедливості, безпеки, законності.

Динаміку афективного компонента відносин довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ можна простежити через аналіз змін емоційного сприйняття один одного, змін загального враження, рівнів приязні та єдності.

З метою такого аналізу ми запропонували респондентам оцінити успішність виконання працівниками органів внутрішніх справ покладених на них завдань. Респондентів опитали до подій на Майдані, під час і після подій на Майдані, а також під час проведення реформ Міністерства внутрішніх справ. Було отримано такі результати (див. табл. 2).

Оцінки громадян успішності надання допомоги працівниками ОВС під час аварій, катастроф, стихійних лих

Група опитаних респондентів	%	Погано	Задовільно	Добре	Важко відповісти	Підсумок
Громадяни до подій (x1)	%	9,9	49,8	32,9	7,5	100,0
Громадяни під час подій (x2)	%	11,3	43,7	40,8	4,2	100,0
Міліціонери (поліцейські) під час подій (x4)	%	3,4	38,2	50,6	7,9	100,0
Громадяни після подій на Майдані (x3)	%	11,4	60	17,1	11,4	100,0
Громадяни, опитані під час введення реформ МВС (x5)	%	0,0	12,5	66,3	21,3	100,0

Як бачимо, громадяни вважали задовільним стан надання допомоги під час аварій, катастроф, стихійних лих (x1 = 49,8%, x2 = 43,7%, x3 = 60%), проте значний відсоток досліджуваних, зокрема працівники органів внутрішніх справ (x4 = 50,6%), оцінюють успішність виконання цього завдання – «добре», особливо це ставлення змінилось після подій на Майдані, де міліціонери (поліцейські) зайняли активну громадянську позицію, просили привселюдного вибачення, погодились йти до військового формування «Національна гвардія» (військове формування з правоохоронними функціями на базі Внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України та залученням нових військових кадрів на добровольчій основі, наказ № 566 від 16.06.2014 р.) та беруть активну участь в антитерористичних заходах. Громадяни, опитані під час впровадження реформ Міністерства внутрішніх справ (див. табл. 3) дали кращу оцінку («добре») діяльності працівників ОВС щодо надання допомоги під час аварій, катастроф та стихійних лих (66% опитаних). Звичайно, Національна поліція ще не мала можливості виявити свій професіоналізм в усіх вказаних напрямках, проте позитивний стереотип «нового поліцейського» вже працює на користь соціально-політичних реформ, які починають діяти.

Для того, щоб оцінити довіру громадян до правоохоронців як реальних працівників – тих, з якими зустрічаються на вулиці та взаємодіють громадяни, ми вирішили визначити рівень довіри до праців-

ників місцевих органів внутрішніх справ за п'ятибальною шкалою з позначками: «цілком довіряю»; «радіше довіряю»; «важко сказати, довіряю чи ні»; «радіше не довіряю»; «зовсім не довіряю» (табл. 3).

Таблиця 3

**Динаміка відповідей громадян на питання анкети
«Чи довіряєте Ви працівникам
місцевих органів внутрішніх справ?»**

Оцінка	Гром. до подій на Майдані (%)	Гром. під час подій на Майдані (%)	Працівники ОВС під час подій на Майдані (%)	Гром. після подій на Майдані (%)	Гром. під час введення реформ МВС (%)
Цілком довіряю	4,7	2,9	6,7	1,4	3,8
Радше довіряю	15,5	12,9	56,2	0	41,3
Важко сказати, довіряю чи ні	29,1	30,0	16,9	43,7	32,5
Радше не довіряю	31,9	38,6	16,9	25,4	7,5
Зовсім не довіряю	18,88	15,7	3,4	29,6	15,0

Отже, відсоткове співвідношення відповідей опитаних громадян (табл. 3) свідчить про те, що сьогодні значний відсоток громадян (30%) вагається у своїй довірі до працівників ОВС, але значно зріс спочатку і рівень цілковитої недовіри (26%) порівняно з опитаними до (18,8%); під час (15,7%); після (29,6%) подій на Майдані. Тобто, як ми зазначали, сьогоднішнє громадянське суспільство перебуває в «невизначеному колі довіри» (29,6%), взаємна довіра і співпраця поліції та суспільства нині є нагальною необхідністю, оскільки навіть незначні помилки, дрібні недоопрацювання можуть довести до злочину, а нерідко і до трагедії. Адже саме в цьому полягає взаємодія поліції і суспільства, і люди є невід'ємною частиною цієї системи. Настав час забути про егоїстичне протиставлення – «я і вони», «я і суспільство», «я і поліція».

Рівень довіри громадян до поліції, на думку Ю. Ірхіна, сьогодні формується в дискурсі таких соціальних систем: поліція – держава; поліція – народ; поліція – медіапростір; поліція – міліція; поліція – злочинний світ.

Найбільш проблемним, на наш погляд, виявляється соціальний рівень «поліція – міліція». Внутрішні корпоративні розлади у профе-

сійному поліцейському середовищі вселяють у свідомість громадян невпевненість у спроможності органів внутрішніх справ виконувати покладені на них завдання. Враховуючи цей факт, ми опитали діючих працівників органів внутрішніх справ, які на момент дослідження приїхали на настановчу стесію.

Отже, цілком довіряє працівникам місцевих органів поліції (міліції) – 9% опитаних працівників органів внутрішніх справ; радше довіряють – 72%; вагаються у своїй довірі – 21%; радше не довіряють – 20%; зовсім не довіряють – 4%. Потрібно пам'ятати, що оприлюднення непорозумінь, які іноді трапляються в середині системи МВС України, є демонстрацією власної слабкості й недієздатності, яка викликає в людей думки на кшталт «у самих немає порядку, а намагаються навести порядок у суспільстві» [1].

Особливості спрямованості суб'єктів на взаємодію, а саме – динаміку конативного компонента відносин довіри, ми досліджували за допомогою ціннісних орієнтацій громадян. За методикою Ш. Шварца були визначені цінності громадян, які впливають на їхній рівень довіри. Досліджуваням кожної групи (респонденти до подій на Майдані, під час і після подій на Майдані та під час проведення реформ МВС) на рівні індивідуальних пріоритетів був підрахований середній бал та відсоткове навантаження для кожного з 10 типів цінностей. Аналізуючи середні показники значущості типів цінностей в підгрупах досліджуваних (див. табл. 4), можемо побачити незначний зсув таких типів цінностей: «доброчинності» ($X_{c1} = 8,57$; $X_{c2} = 8,07$; $X_{c3} = 7,97$; $X_{c4} = 10,12$), в основі якої є доброчинність, спрямована на забезпечення благополуччя найближчих людей; «самостійності» ($X_{c1} = 6,69$; $X_{c2} = 12,25$; $X_{c3} = 12,2$; $X_{c4} = 13,39$), провідна ціль цього типу цінностей – незалежність думок і дій, можливість вибору, творчості; «безпеки» ($X_{c1} = 11,01$; $X_{c2} = 10,83$; $X_{c3} = 12,47$; $X_{c4} = 9,62$), мотиваційна ціль якої – гармонія і стабільність, «безпека для мене і моїх близьких». Подані у таблиці 4 дані ілюструють співвідношення значущості цінностей у групах досліджуваних до, під час і після подій на Майдані, а також під час проведення реформ МВС.

Для групи опитаних громадян до подій на Майдані (перша колонка табл. 4) найбільш актуальними, порівняно з іншими групами досліджуваних, є цінності «універсалізму» ($X_{c1} = 15,98$) та «традицій» ($X_{c1} = 15,08$). Завжди і всюди соціальні групи розвивають свої ритуали та символи, пов'язані з їхнім досвідом, розуміння та прийняття яких відображає потреби людей встановлювати контакти з кимось поза своїм середовищем. Ці соціальні вияви члени групи оцінюють як традиції та звичаї. Мотиваційною ціллю таких цінностей є повага, прийняття

звичаїв та ідей, які культура чи релігія декларує людині. Можна припустити, що громадська недовіра до працівників ОВС стала традиційною поведінкою українського суспільства внаслідок впливу негативного іміджу міліції як правоохоронної системи, адже кількість резонансних справ та негативної інформації перевищує позитивні відгуки та реалії.

Таблиця 4

Середні показники значущості типів цінностей на рівні індивідуальних пріоритетів

		Профіль особистості (рівень індивідуальних пріоритетів)					M (сер.) (N = 523)
		гр. до подій на Майдані (Хс1)	гр. під час подій на Майдані (Хс2)	прац. ОВС під час подій на Майдані (Хс4)	гр. після подій на Майдані (Хс3)	гр. під час введ. реформ МВС (Хс5)	
5	Конформність	12,4	12,1	11,0	11,9	10,3	12,04
2	Традиції	15,0	14,6	14,1	14,8	8,6	14,74
7	Доброзичлив.	8,5	8,0	10,1	7,9	8,7	8,70
1	Універсалізм	15,9	15,2	16,0	14,6	9,1	15,65
4	Самостійність	6,6	12,2	13,3	12,2	9,3	12,57
9	Стимуляція	6,3	6,1	6,5	6,2	11,4	6,32
10	Гедонізм	5,9	6,1	6,1	5,8	8,2	5,99
3	Досягнення	14,6	14,4	14,4	15,3	5,6	14,65
8	Влада	6,4	6,7	6,2	6,3	9,6	6,4
6	Безпека	11,0	10,8	12,4	9,6	17,4	11,06

Сучасна соціально-політична ситуація в державі також відобразилась у зміні цінностей, зокрема опитана група міліціонерів (поліціантів) (третя колонка табл. 4) вважає найактуальнішими такі цінності: «універсалізм»; «досягнення»; «традиції»; «самостійність»; «безпека». Тобто в цій групі досліджуваних переважають цінності збереження та самоствердження, і це не дивно, адже на момент опитування міліціонери стояли живим щитом між владою і громадянами на Майдані (під час Революції Гідності січень–лютий 2014 р.), чітко розуміючи, що рівень довіри до них практично нульовий.

У групі досліджуваних громадян під час подій на Майдані актуальними залишаються цінності «універсалізму» (Хс2 = 15,22),

«традиції» ($X_{c1} = 14,36$), «досягнення» ($X_{c1} = 14,40$). «Універсалізм» та «досягнення» – це взаємосуперечні цінності, оскільки за теорією Шварца та Білські прийняття інших людей як рівних і доброзичливе ставлення до них не дуже поєднується з налаштованістю на досягнення власних цілей і прагненням домінувати.

Отже, співвідношення між цінностями зумовлюють певну схему поведінки громадян і визначають її стратегію. Якщо цінності погано співвідносяться, то це свідчить про назріваючий або прихований конфлікт. Тобто опитані громадяни під час подій на Майдані перебували в певному ціннісному конфлікті, який частково призвів до громадянського повстання і того розвитку подій, який спостерігаємо сьогодні.

У групі досліджуваних громадян після подій на Майдані ціннісні орієнтири є дуже схожими до тих, що були під час цих подій. Підвищені показники таких цінностей, як «досягненням» ($X_{c3} = 15,31$), «традиції» ($X_{c3} = 14,88$), «універсалізм» ($X_{c3} = 14,62$), дають зрозуміти, що особливо гострими сьогодні є питання традиційності думок, групової солідарності, особистого успіху завдяки вияву компетентності згідно з соціальними стандартами. Оцінюючи події, інших осіб і способи їхньої взаємодії, люди керуються власною системою цінностей. Кожна людина обирає для себе цінності з багатьох соціальних, побутових і культурних систем цінностей, з якими стикається в житті. Вплив цінностей на вибір особистості збігається з дією стимулів, які впливають на людину в повсякденному житті й на яких усвідомлено або неусвідомлено вона зосереджується. У цьому разі цінності виконують роль одиниць групового досвіду, якими керується людина під час вибору поведінки чи форми рішень щодо довіри до працівників ОВС та бажання вступати у взаємодію.

Що ж стосується громадян, опитаних під час введення в дію Закону про Національну поліцію ($N = 80$), то тут найбільша ставка на «безпеку» ($X_{c5} = 17,4$), «стимуляцію» ($X_{c5} = 11,4$), «конформність» ($X_{c5} = 10,3$). Тобто громадяни з великим хвилюванням та надією приймають нові реформи системи МВС, як такі, що спрямовуватимуть взаємодію працівників ОВС на партнерські та демократичні відносини з громадянами України і сприятимуть розвитку високого рівня довіри між ними.

Висновки. Розглянуто та проаналізовано соціально-психологічні уявлення громадян про професійні та особистісні якості працівників ОВС, визначено домінантні типи цінностей громадян у динаміці, вивчено оцінки громадян успішності надання допомоги працівниками ОВС під час аварій, катастроф, стихійних лих.

Простежується позитивна динаміка в оцінках громадян діяльності створеної в містах України нової поліції, адже близько 50% досліджуваних вважають, що працівники органів внутрішніх справ радше добре, ніж погано справляються зі своїми завданнями.

1. Ірхін Ю. Б. Теоретико-психологічний аналіз довірливості в оперативно-службовій діяльності органів внутрішніх справ: зб. наук. праць / Ю. Б. Ірхін. – К.: ПНУ імені Івана Огієнка Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України Проблеми сучасної психології, 2013. – Вип. 21. – С. 160–171

2. Василюк Н. М. Структура соціально-психологічних чинників довіри / Н. М. Василюк // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія психологічна: збірник наук. праць; гол. ред. В. В. Серета. – Львів: ЛьвДУВС, 2015. – Вип. 1. – С. 12–20.

3. Василюк Н. М. Теоретико-методологічні засади виокремлення соціально-психологічних чинників довіри / Н. М. Василюк // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – К., 2014. – Т. 11. – Ч. 1. – С. 148–156.

4. Василюк Н. М. Психологічні аспекти довіри населення органам державної влади / Н. М. Василюк // Особистість в екстремальних умовах: збірник тез V науково-практичної конференції. – Львів: ЛДУ БЖД, 2012. – С. 34–36.

5. Кравець Н. М. Довіра – важливий чинник професійної діяльності працівників ОВС / Н. М. Кравець // Тези Третьої Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 193–195.

6. Vasylets N. The analysis of the main areas of the study of trust as a social and psychological phenomenon / N. Vasylets // SCIENCE AND WORLD. International scientific journal. – 2014. – № 5 (9). – Vol. III.

Василюк Н. М. Динамика доверия граждан в условиях различной политической ситуации

Приведены результаты эмпирического исследования динамики доверия граждан в условиях изменения политической ситуации. Определена положительная динамика в оценках гражданами деятельности созданной в городах Украины Национальной полиции.

Прослеживается динамика содержательных характеристик когнитивного, аффективного и конативного компонентов доверия граждан в условиях различной политической ситуации: до событий на Майдане (начало 2013-го), во время (декабрь 2013 – февраль 2014 г.) и после событий на Майдане (январь–февраль 2015-го).

Ключевые слова: доверие, динамика доверия, уровни доверия, сферы социальной действительности, критерии доверия/недоверия.

Vasylets' N. M. Dynamics of public trust in terms of different political situations

The dynamics of public trust in terms of different political situations have been researched in the field of studying social and psychological factors of public trust in the police officers.

This issue was highlighted due to the need for testing how the relations of trust within the main players of political space, in which rapid changes took place in the result of events on the Maidan, are changing.

For this purpose four sections of empirical research: before the events on the Maidan (beginning of 2013), during (December 2013 – February 2014) and after the events on the Maidan (January–February 2015) and as well during the period of the Ministry of internal affairs reforms implementation (November 2015) have been conducted.

The research of dynamics was realized by using the questionnaire of the author's technique «Trust in the police» («To what extent such qualities are typical to the police officers?»); «How, in your opinion, do the police officers cope with their main tasks?»; «Do you trust the employees of local organs of internal affairs?») and methods of S. Schwartz «Portrait of values».

The positive dynamics in public assessments of current police activity is traced, because about 50% of the interviewed believe that law enforcement officers cope with their tasks rather well.

The formation of National Police in the cities of Ukraine requires a gradual strengthening of partnership between them and the public. In order these relations are constructive, law enforcement agencies should be able to cause and further support citizens' trust.

In recent years, militia (police) in our country did not have any positive reviews about their work, so the newly formed police have a lot of work. The most effective form of relations, including police officers, is a partnership; when people and organizations are willing to cooperate their actions to achieve common goals.

Therefore, positive reputation – is a reputation that promotes trust and partnership between the police and the public to achieve a common goal – law and order, justice, security and rule of law.

The dominant types of citizens' values in the dynamics are examined and determined; the citizens' assessments of the successful assistance of the National police employees during the accidents, catastrophes and natural disasters are considered.

Key words: *trust, dynamics of trust, trust levels, the scope of social reality, the criteria of trust / mistrust.*

Стаття надійшла 28 листопада 2016 р.